

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Forsaringen är medeltida

Löfving, Carl

Fornvännen 2010(105):1, s. 48-53

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2010_048

Ingår i: samla.raa.se

- Eriksson, J., 1990. *Hagebyhöga kyrka*. Linköping.
- Ferm, O., 1991. De uppländska sockenkyrkornas jordinnehav. *Kyrka och socken i medeltidens Sverige*. Ferm, O. (red.). Studier till Det medeltida Sverige 5, utg. av Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Gräslund Berg, E., 2001. Länna prästgård. *Plats, landskap, karta. En vänatlas till Ulf Sporrang*. Elgh, M. & Widgren, M. (red.). Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- 2004. *Till prästens bruk och nytta. Jord till prästgårdar i Sverige under medeltid och tidigmodern tid*. Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, Meddelande 128. Stockholm.
- Hansson, M., 2001. *Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid*. Lund studies in Medieval Archaeology 25. Lund.
- Lovén, C., 2009a. Absidernas gåta löst? *Fornvännen* 104.
- 2009b. Svar till Jes Wienberg. *Fornvännen* 104.
- Markus, K., 1999. *Från Gotland till Estland. Kyrkokonst och politik under 1200-talet*. u.o., tr. i Kristianstad.
- Nylander, I., 1953. *Das kirchliche Benefizialwesen Schwedens während des Mittelalters*. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning, Rättshistoriskt bibliotek 4. Lund.
- Olsson, G., 1947. *Stat och kyrka i Sverige vid medeltidens slut*. Göteborg.
- Runer, J., 2006. *Från hav till land eller Kristus och odalen. En studie av Sverige under äldre medeltid med utgångspunkt från de romanska kyrkorna*. Stockholm studies in archaeology 38. Stockholm.
- 2009. Lovén och absidernas innebörd. *Fornvännen* 104.
- Schlyter, C.J., 1877. *Ordbok till samlingen af Sveriges gamla lagar*. Lund.
- SDHK = *Svenskt diplomatariums huvudkartotek*, <http://62.20.57.212/ra/medeltid/FMPro>.
- Theliander, C., 2005. *Västergötlands kristnande. Religionskifte och gravskickets förändring 700–1200*. GOTARC. Series B, Gothenburg archaeological theses 41. Göteborg.
- Wienberg, J. 1993. *Den gotiske labyrint. Middelalderen og kirkerne i Danmark*. Lund studies in Medieval Archaeology 11. Lund.
- 1997. Enten – eller. Apsidekirker i Norden. *Hikuin* 24. Højbjerg.
- 2009. Absider med mening. *Fornvännen* 104.
- Äldre Västgötalagen, Yngre Västgötalagen, Smålandslagens kyrkobalk*. *Svenska Landskapslagar*, tolkade och förklarade av Å. Holmbäck och E. Wessén, 5. Stockholm 1946.

Christian Lovén

Orrebacksgatan 4

SE-415 06 Göteborg

christianloven@hotmail.com

Forsaringen är medeltida

I denna artikel hävdar jag att Sophus Bugges tolkning år 1877 av Forsaringens inskrift är riktig. Bugge menade att texten avser påföljder för underlåten betalning av det kyrkliga tiondet och därför är från medeltiden. Den i dagens forskning rådande dateringen till vikingatiden tar inte hänsyn till att textens språkbruk och begrepp samt den stegrande böteskalan är kända från medeltiden, men knappast från vikingatiden.

Forsaringen är gjord av järn och mycket välbevarad med en diameter av ca 42 cm. Den har ca 250 tydliga kortkvistrunor, som var vanliga under äldre och mellersta vikingatiden, utan uppdelning i ord, och samma runa skrivs inte två gånger i följd. Detta innebär att det finns flera tolkningar. Ringen är dekorerad med två spiraler och en figur som kan tolkas som kors, torsham-

mare eller lilja. Den nämndes i skrift redan omkring år 1600 och satt då på dörren till vapenhuset i Forsa gamla kyrka i Hälsingland. Dit kan den ha flyttats från grannkyrkan i Hög då Forsa blev patronatskyrka på 1300-talet.

Rättshistorikern Gerhard Hafström m.fl. godtog den medeltida dateringen, men textinnehållet har många tolkningar. Texten är uppenbarligen juridisk, och förslag på brott som det skulle kunna handla om är bl.a. obetalt tionde (Bugge 1877; Wessén 1940), brott mot kyrkofriden genom slagsmål och skador på kyrkans egendom (Wadstein 1898; Brate 1922, s. 83 f; Sandström 1948) samt mässfall, inställande av utlyst gudstjänst p.g.a. att präst saknas (Hafström 1959). Jag tolkar inte själv inskriftens tecken, men återger Bugges tolkning.

Upplösning i ord enligt Bugge

- St 1: **III**: ukxa tuiskilan auk aura tua staf at fursta laki:
 St 2 ukxa tua (a)uk aura fiura (a)t aþru laki:
 St 3 in at þriþia laki ukxa fiura (a)uk aura (a)ta staf:
 St 4 auk alt aiku i uarR if an hafskaki rit furiR:
 St 5 suap **lirþiR** aku at liuþriti sua uas int fur auk halkat:
 St 6 in þaR kirþu sik þita (a)nunr a tarstaþum:
 St. 7 auk ufakR a hiurtstaþum:
 St 8 in uibiurn faþi:

Tolkning i anslutning till Bugge / Hafström

- En tvegill ox och två öre till stav för första gången:
 två oxar fyra öre för andra gången:
 men för tredje gången fyra oxar och åtta öre till stav:
 och all egendom i kvarstad om han icke gör rätt för sig:
 det som de lärde tillkommer enligt landets lag, det blev förr stadgat och stadfast:
 men de gjorde sig detta; Anund i Tåsta:
 och Ofeg i Hjortsta:
 men Vibjörn ristade:

1979 omtolkade den norske runologen Aslak Liestøl runtecknet för första **r** i ordet **lirþir** (St. 5) (»de lärde, prästerna») till **u** så att läsningen blev **liuþir** (folket, män av folket, allmogemän). Han företog också en annan uppdelning i ord och ansåg på runologiska, språkliga och arkeologiska grunder att ringen var från vikingatiden. Liestøl hade dock ingen bestämd uppfattning om vad för slags brott som avsågs. Rättsfilologen Bo Ruthström (1990) anslöt sig till denna datering och läste inledningen till första stycket: »**ukxa (a)t uis (s)kilan auk aura tua**» ..., vilket uttolkas »en ox och två öre för (s)kil-ande av vi». Han ansåg att texten ingått i en förkristen »vi-balk» för Sunded i Hälsingland och att den skulle avse vidmakthållandet av ett hedniskt vi, d.v.s. en kultplats. Ruthström såg likheter med bestämmelser om kyrkogårdshägnader (ä VgL Kyrkobalken:13; y VgL K:26) och förefaller att ha utgått från att samma böteskala som i en förutsatt hednisk »vi-balk», skulle ha använts av kristna lagstiftare 400 år senare. Dateringen till vikingatiden har därefter varit den rådande (t.ex. Brink 2002; Harrison 2009).

Ringens sommarens 2005 utställd på Hälsinglands museum. I ett föredrag ifrågasatte jag den vikingatida dateringen med utgångspunkt från den tolkning som finns i katalogen för utställningen och hävdade att texten lika väl kan avse underhåll av en hägnad runt en kyrkogård, som i VgL, och därmed vara medeltida (Löfving 2005; 2007, s. 125 ff). Brink utvecklade senare sin uppfattning om en datering till vikingatiden.

I museikatalogen tolkas inskriftens inledning, St. 1, i huvudsaklig anslutning till Ruthström: »En ox och två öre (i böter) till stav för att återställa vi i gillt skick första gången.» St. 5 tolkas: »Det som *folket* (*liuðiR*) äger att kräva enligt landets lag, det blev förr stadgat och stadfast». I övrigt ger katalogen samma tolkning som Bugge.

Enligt Ruthström är dock inte ordet *liuðiR* belagt någon annanstans, och jag har inte kunnat finna något som tyder på att »folket» förekom som begrepp under vikingatiden. Jag har länge framfört uppfattningen att det då inte fanns något överordnat samhällssystem. Det var i stället ett antal likvärdiga enheter, hövdingadömen, som i växlande storlek och allianser kämpade om herraväldet – *heterarki*. Vid kristnandet började en *hierarkisk* kyrklig organisation att införas (Löfving 2001). Detta innefattande även en omdefinierad äganderätt som var grundad på romersk kyrkorätt.

I det förkristna samhället var »lag» lika med sedvanerätt, d.v.s. rättsfall, gammal sed och förmodligen muntliga edsformulär. Många författare, som inte är jurister, utgår från att »lag och rätt» kräver formulerade bestämmelser. Så är inte fallet. Redan aposteln Paulus skriver om hedningarna som icke hava lagen men som ändå gör vad lagen innehåller. De isländska sagorna, exempelvis Njals saga (ca 1280), är förvisso stor litteratur men där ingår också många detaljerade skildringar av rättsfall med sammansvärjning, dråp, blodshämnd, tingsförhandlingar, eder, svek, mansbot, fredlöshet och försoning samt proces-

suella finesser. Ett syfte kan ha varit att skildra gällande rätt, d.v.s. sedvanan och dåtida skriven lag. Även Eddadikterna innehåller rättsliga sedvänjor. Det sägs ofta att lagmannen skulle tälja lagen på tinget. Om detta skedde genom goda historier i form av rättsfall samt dikter, bör det ha lockat fler lyssnare än om han mässade lagregler. Muntlig tradering av fasta formulerade lagar är knappast känd överhuvudtaget (John Miles Foley, föredrag 31 okt. 2006 vid Gbg. univ., *What is Oral Tradition? From the Ancient to the Modern World*).

Alla som diskuterat Forsaringens text är överens om att den är en rättslig norm som innehåller en stegrad böteskala i oxar och öre för en förseelse av något slag. Böterna skall inte erläggas till en skadelidande privatperson utan till en oklar överhet, »stav». Detta har av Bugge m.fl. tolkats som biskopen med sin stav, men flera andra tolkningar förekommer.

Oavsett vad »stav» avsåg förutsätter denna påföljd en samhällsmakt. Men ingen verkställighet av domslut grundade på lagbestämmelser skyntar i det obetydliga källmaterial som finns bevarat från vikingatiden. De fem runtexter med orden »ting» och »tingsplats» som finns torde vara från 1000-talet och talar bl.a. om hövdingen Jarlabanke som »ensam hade (*atti*) detta hundare» och som hade flyttat en tingsplats som inrättats för Ulf en generation tidigare (U 212; U 225). Dessa hövdingar kunde uppenbarligen bestämma tingsplatsens läge och bör då också ha kunnat genomdriva sin vilja när det gällde att näpsa ogärningsmän och slita tvister. Det kunde ske med utnyttjande av deras makt utan tillämpning av några lagbestämmelser: rätten satt i spjutstångs ände. Man kan även tänka sig att tingsförsamlingen fick yttra sig före domslut och att sådana domar bildade sedvänjan.

Landskapslagarna tillkom vid mitten/slutet av 1200-talet som ett led i de medeltida kungarnas strävan att skapa och vidmakthålla en ny maktstruktur där kyrkan ingick. De rör sig med bl.a. två sorters böter: *mansbot* respektive *offentlig bot/straffbot*.

Mansbot var en privat bot som kan spåras ner i förkristen tid. Den var inte ett egentligt straff, utan boten skulle kompensera den skada som vållats, i stället för blodshämnd som kunde drabba valfri man i gärningsmannens släkt. Ännu på

landskapslagarnas tid var hämnden närmast en plikt och i vart fall en rättighet, men inom lokalsamhället eftersträvades försoning genom mansbot för att fejder skulle undvikas. Även här var släktgruppen ansvarig: s.k. *ättebot* förekom bl.a. vid dråp och vållande av kroppsskada. Släkten hade också det avgörande inflytandet över ärvd jord (odal). Straff, utöver fredlöshet och efterföljande dråp, förekom knappast gentemot fria män. Ätteboten avskaffades först år 1335 genom Skara stadga.

Lagarna innehåller, för dråp och olika skador, taxor för ersättning till de skadelidande samt böter till samhället, men även taxor för straffböter vid förseelser mot den kanoniska rätten. Sådan offentlig bot var en nyhet i de medeltida kristenrätterna. Den förutsätter att var och en har ansvar för sina gärningar och att det finns en samhällsmakt som kan verkställa rättsliga avgöranden och säkerställa en äganderätt. Gärningsmannen skall, som straff för sina gärningar och underlåtelser, betala straffböter till biskop, kung och tingsamfund.

Forsaringens stigande böteskala är ett exempel just på detta. Även ringens terminologi har medeltida paralleller. Ruthström (2003) visar hur termerna för egendom började ändras efter år 1000 i Danmark/Norge. Från ursprungliga *fe* för all egendom och *land* för odlad mark började tvåspråkiga klerker att använda den romerska rättens begrepp i Skandinavien. De skapade en skriftlig norrön terminologi genom att omdefiniera gamla begrepp i syfte att möjliggöra donationer till kyrkan (Ruthström 2003, s. 136 f). Bl.a. översatte man latinets *possessio* med *eighn* = jordegendom (s. 147; jfr ringens *æiga aiku* = egendom resp. *æigu aku* = äga). *Svenskt runordsregister* (1994) har för *æigu* ett belägg utöver Forsaringens, medan *atti* har ca tjugo. Böteskalans *øyrir aura* = öre och *oxi ukxa* = oxen är enligt registret unika för Forsaringen. Myntenheten öre tillkom i Skandinavien först under medeltiden. Det finns vikingatida fynd av viktlod och vågar från handelsplatser, men att någon fast räkning med denna värdenhet då skulle ha förekommit är obestyrkt. Registret har även ord som bara finns på Forsaringen och i medeltida texter, t.ex. *væria* = värja, förlora.

Ringens St. 4 innehåller ett stadgande som

översätts »all egendom i kvarstad» (med ovanstående *veria*, ringens **uarR**) som bör vara infört under medeltiden. Ett liknande exempel är ä Vgl Slagsm. 7 där det finns bestämmelser om skifte av gärningsmannens egendom, med regler som skyddar hustruns morgongåva och barnens rätt till arv.

Landskapslagarnas kyrkobalkar har bestämmelser om brott mot den kanoniska rätten, vilken utvecklades starkt under 1100-talet. Gulatingslagen (GL), som gällde i sydvästra Norge, är upplysande i detta sammanhang. Den gör åtskillnad på Olavstext, som uppges härröra från vad Olav Haraldsson och biskop Grimkel stadgade i samband med kristnandet på 1020-talet, och Magnusstext som är från mitten av 1100-talet (kung Magnus Erlingsson).

I GL Balk 1 Kap. 8 sägs att »Magnus allena mälte detta». Texten handlar om biskopens plikter samt om allmogens skyldighet att betala tionde. Detta skall skiftas i fjärdedelar mellan biskopen, de fattiga, kyrkan och prästen. Det har till och med ansetts att tiondet ibland kunde användas som ett slags sockenkassa. Läsningen liuðir på Forsaringen har översatts »folket, män av folket, allmogemän» och skulle kunna syfta på en sådan fördelning. Sista stycket handlar om tionden och lyder i min försvenskning:

Om en man under 12 månader inte givit tionde, skall han gälda 3 marker till biskopen. Om han under 2 tolv månader inte gäldat tionde skall han gälda 6 marker till biskopen. Om det inträffar att han under tre vintrar inte gäldar tionde, då har han förbrutit var penning av godset sitt, både i land och lösöre, och av det äger kungen hälften, men biskopen hälften.

Detta avsnitt är infört i Norge vid mitten av 1100-talet. Det är en straffbot som fördubblas vid upprepad förseelse och slutar med förverkande av den felandes hela egendom. Att denne är ansvarig är, så långt jag vet, en nyhet som infördes genom kristendomens lära om synd, straff och botgöring och förutsätter enskild äganderätt. Liknande system förekommer på flera ställen i GL (t.ex. i Balk I:11-13 Underlåtenhet att reparera kyrka och kyrkogård; 15 Biskopen ger fel upp-

gifter om faste- och helgdagar; 16 Sabbatsbrott; 20 Åtande av kött på fredagar), i andra medeltida skandinaviska lagar – och så på Forsaringen.

Tiondet och andra kyrkliga pålagor som Peterspenning mötte protester vid införandet. Det finns påvebrev redan från 1080 (DS I nr 25) om skyldigheten att betala tionde. Rörande hälsingarna finns ett sådant från 1232 (DS I nr 268) och från 1297 två brev från ärkebiskop Nicolaus respektive marsken Thorgils Knutsson om samma skyldighet (DS II 1202 och 1205).

En erinran om denna medeltida kristna plikt var uppenbarligen påkallad, och insidan av dörren till kyrkorummet var en lämplig plats för detta. Skyldigheter om hägnad runt ett hedniskt vi hör däremot knappast hemma där: tvärtom utrotade kyrkan hedniska lämningar.

Kunskap om nyheter inom kyrkorätten kunde spridas från den pilgrimsled som gick från nuvarande Hudiksvall förbi Hög/Forsa och vidare till Jämtland och Trondheim. Vid mitten av 1100-talet var den norska staden en viktig vallfartsort på grund av Olav Haraldssons relikier. Den hade blivit biskopssäte ca 1075 och ärkesäte år 1152. Biskopssätet i Uppsala inrättades på 1140-talet och blev ärkesäte år 1164. Tidigare fanns ärkebiskopen i Lund. Den hierarkiska organisation som den katolska kyrkan skapat såg till att påbud från påven via ärkebiskopen, biskopen, prosten och sockenprästen nådde ut till församlingarna. De flesta svenska landskapslagarna är från sena 1200-talet, men kyrkans rättigheter gällde oberoende av om de var upptecknade på detta sätt.

Slutligen bör Gunnar Nordanskogs undersökning (2006) om bl.a. smide på medeltida kyrkportar uppmärksammas. Han ger exempel på motiv som kan representera ett medvetet val att återgå till äldre former för att söka legitimitet i det förflutna (men han ifrågasätter inte den vikingatida dateringen av Forsaringen).

De tre lodräta strecken i runtextens inledning bör ha en betydelse likvärdig texten eftersom de avdelas på samma sätt som de skrivna avsnitten. Min gissning är att de symboliserar treenigheten som ibland avbildas som tre stående personer. Inledningen skulle då kunna tolkas: »I Faderns, Sonens och Den Helige Andes namn gäller...»

Sammanfattning

Omdateringen beror på omläsning av ett enda tecken, men ingenting säger att läsningen *liuðir* = folket skulle ha använts endast under vikingatiden. Det finns inte ens belägg från denna tid. Enskild äganderätt, individuella skyldigheter (Morris 1972; Carelli et al. 2004), stegrat straff vid upprepad förseelse samt »kvarstad» är heller inte kända förrän under medeltiden. Ringens text har däremot paralleller i medeltida lagtexter där bl.a. ordet *æigu* (≈egendom, äga) används. Ordet finns inte i annan runinskrift än Forsaringen och runstenarna använder *atti* och liknande.

Ringens straffböteskala är tydligt angiven i ören och oxar. Den saknar känd motsvarighet under vikingatiden, men är väl belagd i medeltidslagarna. Nämnda värdeenheter saknar belägg på svenska runstenar. De förment samtida Rökstenen och Sparlösa-stenen (som också är skrivna åtminstone delvis med kortkvistrunor) innehåller endast gåtor och dunkla hågkomster. Så vitt jag vet har ingen inskrift från denna tid ett så tydligt innehåll som Forsaringens böteskala.

Omkring år 1200 återanvände man förkristen ornamentik, bl.a. i smide på kyrkdörrar. Saxo Grammaticus och Snorre Sturlusson skrev sina historier om forntiden. Runskrift var vanlig på dopfuntar och kyrkklockor. Både ärkebiskop Absalons (d. 1201) gravvård och en version av Skånelagen, Codex Runicus (ca 1300), är utförda i runskrift.

Ringens passar väl in i denna tidsanda av medveten arkaisering, och den är anskaffad av två bönder vid sidan av det kyrkorättsliga systemet. Vilken underlåtenhet som avses är oklart, men ovanstående argumentation visar, enligt min uppfattning, att det gäller ett avsteg från kristna regler, troligen plikten att ge tionde. Terje Spurkland menar (seminarium 14 nov. 2008 vid Gbg. univ.) att eftersom man drar vittgående slutsatser av en datering till 800-talet bör en tvärvetenskaplig diskussion tas upp. Nämnda datering beror på att texten är skriven med kortkvistrunor. Ingen har, så vitt jag vet, tidigare diskuterat textens förenlighet med vikingatida samhällsförhållanden. Det är lätt att imitera ett gammalt alfabet, men ännu otänkta tankar kan inte fästas i skrift.

Forsaringen är medeltida.

Jag tackar Mikroarkeologiska seminariet i Göteborg för viktiga synpunkter i september 2009. Bl.a. diskuterades rimligheten av att en järnring från 800-talet, rimligtvis förvarad utomhus på ett vi, kunde vara så välbevarad samt valet att rista i järn.

Referenser

- Brate, E., 1922. *Sveriges runinskrifter*. Stockholm.
- Brink, S., 2002. Law and legal customs in Viking age Scandinavia. Jesch, J. (red.). *The Scandinavians. From the vendel period to the tenth century*. Woodbridge.
- Bugge, S., 1877. Rune-indskriften paa ringen i Forsa kirke i nordre Helsingland. *Festskrift til Det Kgl. universitet i Upsala ved dets jubileum i september 1877 fra det Kgl. Fredriks Universitet i Christiania*. Oslo.
- Carelli, P.; Hermansson, L. & Sanders, H. (red.), 2004. *Ett annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*. Centrum för Danmarksstudier. Lund.
- DS = *Diplomatarium Suecanum*, vol I-. Stockholm 1829.
- GL = *Gulatingslovi*, övers. K Robberstad, Oslo 1969.
- Hafström, G., 1959. Artikel: Forsaringen. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid IV*. Malmö.
- Harrison, D., 2009. *Sveriges historia 600–1350*. Stockholm.
- Liestøl, A., 1979. Runeringen i Forsa. Kva er han, og når vart han smidd? *Saga och sed 1979*. Uppsala.
- Löfving, C., 2001. *Gothia som dansk / engelskt skattland. Ett exempel på heterarki omkring år 1000*. Göteborg.
- 2005. Forsaringen åter till medeltiden. *Hälsingrunor 2005*. Norrala.
- 2007. *Vid Nordliga leden. Västsverige för 1000 år sedan*. Göteborg.
- Morris, C., 1972. *The discovery of the individual 1050–1200*. London.
- Nordanskog, G., 2006. *Föreställd hedendom. Tidigmedeltida skandinaviska kyrkportar i forskning och historia*. Lund.
- Ringens från Forsa. 28 maj–31 oktober 2005*. Katalog. Hälsinglands Museum. Hudiksvall.
- Ruthström, B., 1990. Forsa-ristningen – vikingatida vi-rätt? *Arkiv för nordisk filologi* 105. Lund.
- 2003. *Land och Fæ. Strukturellt-rättsfilologiska studier i fornordiskt lagspråk över beteckningar för egendom i allmänhet med underkategorier*. Lund.
- Sandström, J., 1948. Om tolkningen av Forsa-ringen. *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Upsala. Årsbok 1948*. Uppsala.
- Svenskt runordsregister*. 1994. Utarbetat av Lena Petersson. Stockholm.
- U = Upplands runinskrifter. *Sveriges runinskrifter. Band 6–9*. 1940–58. Stockholm.
- VgL ä och VgL y = *Svenska Landskapslagar. V. Äldre Västgötalagen, Yngre Västgötalagen* m.fl. Tolkade och förklarade av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Stockholm 1979.

Wadstein, E., 1898. Runinskriften på Forsaringen. Vårt äldsta lagstadgande. *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Upsala handlingar* VI.3. Uppsala.

Wessén, E., 1940. Inledning III. Om Hälsingelagen. *Svenska Landskapslagar. III. Södermannalagen och Häl-*

singelagen. Tolkade och förklarade av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Stockholm 1940.

Carl Löfving
Berglärkan 26
426 69 V Frölunda
carl.lofving@telia.com

En ansvarsfull uppdragsarkeologi

Håkan Petersson och Niklas Ytterberg tar i sin debattartikel i *Fornvännen* 2009:3 upp flera problem inom den svenska uppdragsarkeologin. Det gäller inte bara hur man ska kvalitetssäkra undersökningarna och få en nationell samordning av arkeologin. De berör även kostnadsutvecklingen inom uppdragsarkeologin, där länsstyrelserna beslutar om allt billigare undersökningar. Petersson och Ytterbergs siffror avser åren 2006–08, men utvecklingen under 2009 har sannolikt inte varit bättre. Generellt kan man konstatera att billigaste anbudet gått segrande ur anbudsgivningarna.

Uppdragsarkeologin i många svenska regioner befinner sig i kris. Det sker omfattande neddragningar i branschen, och från att tidigare ha behövt varsla projektanställd personal drar man nu ner på antalet tillsvidareanställda. För den enskilde arkeologen är detta ju fruktansvärt, men både det enskilda kontoret och arkeologin som helhet förlorar dessutom i kompetens. Denna kompetens behövs nu när vi står på tröskeln till de första större pensionsavgångarna och man behöver ersätta 40-talister med både kunniga och erfarna arkeologer – och därtill ge nya förmågor möjlighet att få in en fot. De stora varslen som redan blivit verklighet medför i stället att det inte blir någon återväxt. Vi är i ett läge där alla gör allt i sin makt bara för att hänga kvar.

Neddragningarna beror inte främst på att antalet arkeologiska undersökningar minskat, utan på att alla aktörer lägger så låga anbud som möjligt. Effekten blir att vi svälter ut varandra. Många går på knäna och arbetar långt mer än vad de egentligen får betalt för, eftersom man vill få ut så mycket som möjligt ur det källmaterial som tas

fram. Dessutom överklagas många beslut till länsrätterna, vilket gjort att många planerade undersökningar inte kunnat starta, och vilket spärrat på den aktuella krisen ytterligare. I ett vidare perspektiv skadar dessa processer arkeologin som helhet, för de försenar givetvis byggstarten för vägen, huset eller vad det nu må vara, vilket underminerar arkeologins demokratiska väljarstöd.

Jag arbetar som laborativ keramikspecialist i många olika regioner i Sverige. Vad jag förstår så följer länsstyrelserna sina riktlinjer men utvecklingen blir ändå densamma. Kostnadsnivån har blivit viktigare, vilket medför att alla gör vad man kan för att pressa priserna. Det syns inget ljus i tunneln utan utvecklingen verkar vara här för att stanna.

Länsstyrelserna har verkligen ingen enkel uppgift, men likhet inför lagen måste eftersträvas. Efter att ha arbetat i flera olika regioner anser jag att det är stor skillnad på hur olika insatser bedöms i olika län. En viktig del i mitt arbete är registreringar och rapportskrivande, och dessa delar bedöms relativt likartat. Däremot kan analyser av keramik uppfattas olika, och det som accepteras i vissa län ratas i andra. Egentligen ser jag detta mest som en del av det regionala självstyret, men ibland blir man överraskad över ett beslut. Jag vill dock poängtera att jag tycker att det jobb som länsstyrelserna gör är bra. Som specialist kan man faktiskt tycka att det är bra att ens insatser i form av analyser inte tas för givna, utan även de ska ifrågasättas. Däremot är jag mycket tveksam till att göra bearbetningar av keramik när man på förhand märker att man har alltför lite tid till att göra en bra vetenskaplig insats.